

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора

ГОРОВОГО ДМИТРА АНАТОЛІЙОВИЧА

на дисертаційну роботу

ДВУЛІТ ЗОРЯНИ ПЕТРІВНИ на тему:

«ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

В умовах Європейської інтеграції України інтенсивному техніко-економічному розвитку суспільства має передувати розбудова транспортної інфраструктури в регіонах та країні в цілому.

Адже уміле залучення комерційних інвестицій або державних коштів до розвитку транспортних комунікацій з однієї сторони розвиває логістичне забезпечення виробництва, а з іншої, як мінімум, суттєво скорочує рівень безробіття в певному соціумі, як максимум, дозволяла залучати нові виробничі технології, кваліфікованих працівників, інвестиційний капітал тощо. Однак будь-який розвиток супроводжується як позитивними так і негативними аспектами, серед останніх найважливіша – екологічна складова. Необхідність здійснення наукових досліджень, у тому числі для врахування екологічних витрат в умовах сталого розвитку підприємств залізничного транспорту, підтверджує актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Серед основних положень дисертації практичне значення мають розроблені у дисертації методичні рекомендації та прикладний інструментарій, застосування яких дасть змогу підприємствам залізничного транспорту ефективно впроваджувати елементи економіко-екологічного управління зважаючи на значний вплив підприємств цього виду транспорту на довкілля, задля забезпечення як економічних, так і екологічних інтересів суспільства.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку Державного університету інфраструктури та технологій, серед яких «Проблеми розвитку транспортних послуг в умовах глобалізації: зарубіжний досвід та його використання в Україні», «Маркетингові дослідження як інструмент забезпечення конкурентоздатності на ринку транспортних послуг», «Аутсорсинг як нова концепція побудови бізнесу та її

використання на транспорті», «Економіко-організаційні важелі забезпечення конкурентоспроможності вантажних перевезень на ринку залізничних транспортних послуг», «Розроблення концепції сталого розвитку залізниць України», «Оптимізація витрат залізниць України на природоохоронну діяльність», що теж свідчить про зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами університету.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та результатів дисертаційної роботи

Основні результати дисертаційної роботи автора повною мірою обґрунтовані. В основу дослідження покладено актуальні праці зарубіжних і вітчизняних науковців, які присвячені впровадженню економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, зокрема статистичною та фінансовою звітністю підприємств залізничного транспорту України, матеріалами періодичних видань і міжнародних оглядів, нормативно-правовими актами України, оглядами наукової літератури з проблематики дослідження, інтернет-джерел тощо. Перелік використаних джерел в дисертаційному дослідженні складає 382 найменування.

Автором дисертації чітко окреслено мету та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні і методичні підходи щодо їх виконання, розроблено та апробовано відповідні пропозиції, які у своїй комплексності є науковим шляхом вирішення окреслених проблем. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Результати дослідження отримані автором особисто. З праць, опублікованих у співавторстві, дисертантом використано лише ті положення та ідеї, які є результатом його особистих досліджень. У дисертаційній роботі матеріали та висновки кандидатської дисертації автора не використовувались.

Дисертаційна робота Дзуліт З.П. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. Вона характеризується послідовною структурною побудовою, є комплексним і завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та широко висвітлена проблема свідчать про різносторонню і, водночас, комплексну наукову компетентність її автора. На користь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів дисертаційної роботи свідчить застосування сукупність принципів, прийомів наукового пізнання та дослідження, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів, а саме: методи

наукового пізнання: конкретизації, узагальнення, формалізації, систематизації, системний, процесний, проектний і ситуаційний методи, метод узагальнення, групування, ранжування, прогнозування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, метод логіко-семантичного, морфологічного аналізу, статистичного обстеження, нечітко-логічного моделювання, кореляційно-регресійний аналіз, метод імітаційного моделювання, динамічного програмування, методи математичного програмування, графічний метод тощо.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та результатів дисертаційної роботи підтверджується і тим, що вони розглянуті та схвалені на чималій кількості міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських науково-практичних конференціях.

Структура дисертаційної роботи та зміст її основних положень

Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 530 сторінок, з них 370 сторінок формує основний текст роботи. Загалом дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел із 382 найменування та 10 додатків.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-практичні основи економіко-екологічного управління сучасними підприємствами» (с. 58-137) дисертант розв'язує завдання визначення поняття «економіко-екологічне управління» (с. 58-72), виокремлено основні економіко-екологічні проблеми підприємств залізничного транспорту (с. 72-89), а також вивчено світовий досвід економіко-екологічного управління (с. 89-116), узагальнено різні наукові ідеї з проблем економіко-екологічного управління підприємствами (с. 116-137).

У другому розділі дисертаційної роботи «Методологічне підґрунтя розв'язання проблем економіко-екологічного управління діяльністю підприємств залізничного транспорту» (с. 140-197) автором проаналізовано фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємств залізничного транспорту на довкілля (с. 140-151), обґрунтовано принципи економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту (с. 151-167), а також визначено методичні підходи до оцінювання економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту (с. 167-194).

У третьому розділі дисертаційної роботи «Аналізування стану економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту» (с. 197-286) дисертантом здійснено аналіз впливу підприємств залізничного транспорту на довкілля (с. 197-236), охарактеризовано інституційне забезпечення сталого розвитку підприємств залізничного транспорту в умовах сьогодення (с. 236-259). Окрім того, у третьому розділі дисертантом здійснено оцінювання стану

економіко-екологічного управління природоохоронними заходами підприємств залізничного транспорту (с. 259-267), а також проаналізовано екологічні витрати підприємств залізничного транспорту (с. 267-286).

У четвертому розділі дисертаційної роботи «Концептуальні засади економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту на сучасному етапі» (с. 290-332) автором проаналізовано нові підходи до побудови загальної теорії систем (с. 291), досліджено сутність категорії «економіко-екологічна система» (с. 297) та «сталість системи» (с. 299). Також автором обґрунтовано концептуальні засади формування системи економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту (с. 318-332), зокрема вказано на важливість забезпечення системності дослідження економіко-екологічного управління (с. 320), доцільність побудови «дерева цілей» для впровадження системного методу для економіко-екологічного управління (с. 324-325).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи «Моделі оцінювання системи економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту» дисертантом визначено економіко-екологічні наслідки від забруднення довкілля тяговим рухомим складом залізниць (с. 335-347). Дисертантом запропоновано моделі інтегрального оцінювання впливу рухомого складу підприємств залізничного транспорту на довкілля на засадах сталого розвитку (с. 347-368), зокрема наголошено на необхідності виконання усіх етапів процесу формування та реалізації стратегії подолання негативного впливу діяльності підприємств залізничного транспорту (с. 348). Значний науковий інтерес представляють моделі структурних коливань розподілу екологічних витрат та економетричне моделювання залежності екологічних витрат підприємств залізничного транспорту від основних детермінант (с. 368-394).

Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертації

У дисертаційній роботі Двудіт З.П. сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Така новизна викладена коректно, послідовно і системно.

Зокрема, автором розвинуто категорійно-понятійний апарат «економіко-екологічного управління» як частини загального управління, що гармонізує взаємозв'язки технічної, технологічної, екологічної, економічної, соціальної, організаційної підсистем, для мінімізації негативного впливу на довкілля з метою забезпечення сталого розвитку суспільства; «сталий розвиток підприємств залізничного транспорту» як комплекс взаємопов'язаних елементів, які

збалансовують виробничо-господарську діяльність підприємств залізничного транспорту, метою якої є мінімізація їх негативного впливу на навколишнє середовище за оптимізованою структурою екологічних витрат в умовах забезпечення об'ємних показників їх діяльності для потреб економіки держави, що, відрізняється від відомих можливістю врахування галузевої специфіки діяльності підприємств залізничного транспорту. Розвинуті поняття відкривають можливість розширення та верифікації термінологічного поля в теорії управління за сутністю, змістом і результатом; (с. 65, 129 дисертації; с. 10 автореферату).

В дисертації обґрунтовано концептуальні підходи щодо забезпечення економіко-екологічного управління підприємств залізничного транспорту, які охоплюють уніфіковану модель підготовки та прийняття стратегічних рішень в системі управління. А саме розроблена система прийняття ефективного управлінського рішення щодо напрямів розвитку підприємств залізничного транспорту на засадах використання економетричного моделювання різних варіантів сценаріїв системи розподілу екологічних витрат (с. 134, 136-137 дисертації; с. 10-11 автореферату).

Також в роботі удосконалено систему взаємозв'язків складників зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства за рахунок встановлення системи вимог кожної складової до як до інших, так і до самої себе, що надає можливість визначення напрямків взаємозв'язків та їх структури, притаманних саме для підприємств залізничного транспорту; (с. 144-151 дисертації; с. 12 автореферату).

Автором визначено чотири групи концептуальних принципів економіко-екологічного управління підприємств залізничного транспорту (економічні; екологічні; соціальні та об'єднувальні). Авторським доробком є виокремлення соціальної (врахування потреб та інтересів працівників, соціальна відповідальність, сприяння соціального розвитку, створення умов для надання безпечних та доступних транспортних послуг) та об'єднувальної групи принципів (функціональної інтеграції, цілеспрямованості, взаємозалежності, корпоративної соціальної відповідальності, паритетності, активізації, системності, стратегічності, попередження, запобігання, своєчасності) (с. 163-165 дисертації; с. 12 автореферату).

Дістав подальшого розвитку метод економіко-екологічного оцінювання обсягів викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря за рахунок пристосування його саме до умов рухомого складу залізниць України. Таке оцінювання дає можливість розраховувати планові показники обсягів споживання дизельного палива, забруднення атмосферного повітря рухомих складом, та розмір екологічного податку з метою оптимізації величини нанесеної

шкоди довкіллю та розміру екологічних витрат (с. 208-217 дисертації; с. 14-15 автореферату).

Розвинуто комплекс цілей і завдань економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту в сфері охорони навколишнього природного середовища, який відрізняється можливістю розробляти властиві для підприємств залізничної галузі напрямки та заходи щодо покращення стану довкілля, мінімізації негативного їх впливу, виявляти проблему негативного впливу від діяльності таких підприємств, формувати конкретні заходи та обґрунтовувати відповідні програми розвитку підприємств залізничного транспорту з позиції системного підходу (с. 328-329 дисертації; с. 18-19 автореферату).

Удосконалено систему економіко-екологічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту за рахунок використання методу «дерева цілей», що дає можливість здійснювати аналізування і синтезування системи, визначати взаємозв'язки між запропонованими у роботі моделями стану системи економіко-екологічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту. Це дає можливість сформулювати висновки про протиріччя між вимогами сталого розвитку та сучасним станом природокористування і природоохоронною діяльністю (с. 328, 330-332 дисертації; с. 18, 20 автореферату).

Дістав подальшого розвитку комплекс моделей для оцінювання стану системи економіко-екологічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту за рахунок розробки 4 моделей інтегрального оцінювання: впливу діяльності підприємств залізничного транспорту на навколишнє середовище; таксономічного рівня розвитку системи економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту щодо розподілу екологічних витрат; структурних коливань системи розподілу витрат на охорону довкілля за методом ентропії, економетричне моделювання залежності екологічних витрат підприємств залізничного транспорту від основних детермінант (с. 335-394 дисертації; с. 18, 21-27 автореферату).

Удосконалено метод комплексного економіко-екологічного оцінювання впливу тепловозної та електровозної тяги рухомого складу підприємств залізничного транспорту як пересувних джерел забруднення на навколишнє середовище на основі розрахунку обсягів викидів забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря. Пропонований метод також враховує особливості сучасного складу та структури рухомого складу залізниць, і дозволяє здійснювати прогностичні розрахунки інтегральних показників щодо зменшення впливу рухомого складу на довкілля (с. 336-347, 360-365 дисертації; с. 21-22 автореферату).

Удосконалено метод інтегрального оцінювання впливу діяльності залізниць на довкілля, що дозволяє розробляти та оптимізувати напрями економіко-екологічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту; визначати елементи негативного впливу, проводити рейтингування підприємств в динаміці; формувати першочергові заходи для підвищення ефективності діяльності підприємств залізничного транспорту як об'єктів управління розвитком, а також формувати відповідну стратегію економіко-екологічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту (с. 347-360 дисертації; с. 21-22 автореферату).

Представлені у дисертаційній роботі результати дослідження мають наукову новизну. У сукупності вони представляють розроблення концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних засад економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту.

Практична та теоретична цінність положень, результатів та висновків дисертаційної роботи

Практичну цінність мають отримані в процесі дисертаційного дослідження наукові результати, які заслуговують на використання у діяльності органів державної влади, а також суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, за результатами виконання роботи мають практичне значення такі елементи наукової новизни:

- обґрунтування концептуальних засад забезпечення економіко-екологічного управління як інструмента сталого розвитку підприємств залізничного транспорту, що охоплюють уніфіковану модель підготовки та прийняття стратегічних рішень у системі управління (п. 1.4);

- розроблення комплексу моделей оцінювання стану системи економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту, а саме: модель інтегрального оцінювання впливу діяльності підприємств залізничного транспорту на довкілля (п. 2.3);

- розроблення методу економіко-екологічного оцінювання обсягів викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від рухомого складу залізниць України, яке враховує системний підхід до взаємозв'язку екологічної та економічної складової економіко-екологічного управління (п. 3.4);

- удосконалення класифікації концептуальних принципів економіко-екологічного управління ПЗТ, яка передбачає виокремлення чотирьох груп принципів (економічні; екологічні; соціальні та об'єднувальні (п. 2.2);

- удосконалення системи взаємозв'язків складових зовнішнього

(економічна, соціальна, екологічна складові) та внутрішнього середовищ (підприємства залізничного транспорту) (п. 2.1);

- розвинення системи цілей і завдань економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту в сфері охорони і поліпшення стану навколишнього природного середовища (п. 4.3);

Окремі положення дисертаційної роботи були використані прийняті до використання результати наукових досліджень були використані Міністерством інфраструктури України при плануванні природоохоронних заходів; філією «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Українська залізниця»; приватним акціонерним товариством «Київ-Дніпровське міжгалузеве підприємство промислового залізничного транспорту». Окремі розробки використано у діяльності відділу екологічного менеджменту Укрзалізниці; виробничим підрозділом локомотивне депо Київ-Пасажирський регіональної філії «Південно-Західна залізниця» публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»; філією «Центр транспортно-сервісу «Ліски» публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»; виробничим структурним підрозділом «Івано-Франківська дирекція залізничних перевезень» регіональної філії «Львівська залізниця» ПАТ «Українська залізниця»; філією «Центр з ремонту та експлуатації колійних машин» ПАТ «Українська залізниця»; Дорожнім учбово-методичним центром охорони праці регіональної філії «Одеська залізниця» ПАТ «Українська залізниця».

Повнота викладу положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих наукових працях

За результатами виконання дисертаційної роботи автором опубліковано 51 наукову працю: 2 монографії, 25 статей у наукових фахових виданнях України, з них 3 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 4 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 20 тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій – 83,3 друк. арк., з яких 79,5 друк. арк. належать особисто автору. Окрім того, наукові публікації дисертанта мають широку географію та разом з авторефератом повною мірою відображають зміст дисертаційної роботи. Огляд публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень його дисертаційного дослідження у науковій літературі. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення відповідно до вимог результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Відповідність теми дисертації профілю спеціальності

Дисертація виконана державною українською мовою, якою автор володіє у професійному плані на високому рівні. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю й обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданнями дослідження. Зміст та результати роботи відповідають профілю спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

До зауважень та дискусійних положень у дисертаційній роботі, на мій погляд, слід віднести такі:

1. Потребують уточнення як назви рисунків, так і відображені на них взаємозв'язки між різними об'єктами (рис. 2.6 (с. 181), рис. 2.7 (с.186) і рис. 4.1 (с. 303)).

2. В дисертаційній роботі автор пропонує використовувати таксономічні методи для аналізу внутрішніх ресурсів підприємств залізничного транспорту. Є натяк на економічні результати, але відсутнє усвідомлення вагомості економічних витрат як складової економіко-екологічної моделі економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту. Доцільно було б вказати, які саме економічні показники, серед інших, автор рекомендує використовувати при розрахунках (с.191-195).

3. Загальноприйнятим визначенням категорії «структура» є характеристика і/або просторова картина складу об'єкта. Натомість на с. 303 дисертаційного дослідження відображено рис. 4.1. «Структура економіко-екологічного управління підприємствами залізничного транспорту як відкритої динамічної системи» (с. 303), на якому очевидно відображені «процеси перетворення». Отже, не коректна або назва рисунку або його зміст.

4. У розділі 4 дисертаційного дослідження на рис. 4.2 відображено розроблену автором складну систему в концепті сталого розвитку ПАТ «Укрзалізниця», однак недостатньо уваги приділено роз'ясненню наскільки вона є неадитивною, еквіфінальною, емерджентивною (с. 307-308).

5. Серед вхідних змінних x_i , за допомогою яких відбувається вплив оточуючого середовища на складну систему шести залізниць ПАТ «Українська залізниця», несправедливо незначна кількість економічних показників (с. 312-313).

6. Потребує доопрацювання запропонована автором система формування сталості залізниць України як складних систем у вигляді рис. 4.5 (с. 329),

оскільки, на наш погляд на рисунку відображено скоріше послідовність, ніж систему.

7. Обчислення значення показника ентропії було здійснено на основі аналізу витрат підприємств залізничного транспорту на природоохоронні заходи, проведеного у розділі 3 та розрахунку інтегральних показників зменшення впливу рухомого складу (пересувних джерел забруднення) підприємств залізничного транспорту на довкілля, розрахованого та проаналізованого у розділі 5 в п. 5.2. Результати розрахункових значень показника ентропії та його зміни в часі за досліджуваних 9 років, представлено у вигляді рис. 5.5 та табл. 5.8 (с. 370-371), однак через недостатній аналіз запропонованого графічного і табличного матеріалу незрозумілим є коливання в певні періоди.

8. Дискусійною є запропонована автором процедура розрахунку і порівняння структури часток екологічних витрат за напрямками за 2007-2015 рр. (табл. 5.9, с. 374-375). Можливо перерахунок вихідних даних для здійснених розрахунків дозволило б прояснити, як саме екологічні витрати враховуються для характеристики показника «Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату» і/або «Очищення зворотних вод» тощо.

Загальна оцінка дисертації, її відповідності існуючим вимогам та

ВИСНОВКИ

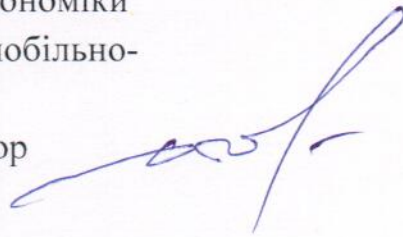
Дисертаційна робота Дзуліт З.П. «Економіко-екологічне управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну проблему і має вагомое теоретичне та практичне значення. Тема роботи, її зміст, об'єкт і предмет дослідження, а також положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). У дисертаційній роботі містяться раніше незахищені наукові положення.

Текст автореферату повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи. Отримані результати дослідження є вирішенням наукової проблеми розроблення концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних засад економіко-екологічного управління сталим розвитком підприємств залізничного транспорту.

Таким чином, за результатами вищенаведеного слід констатувати, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою та за своїм змістом і структурою відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які висуваються до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, у тому числі п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових

ступенів», яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. Це дає можливість стверджувати, що автор дисертаційної роботи Двудіт Зоряна Петрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,
завідувач кафедри міжнародної економіки
Харківського національного автомобільно-
дорожнього університету
доктор економічних наук, професор

Горовий Д. А.

ПІД ПИСЬМ *Горобово Д. А.*
ЗАСВІАЧУЮ ВЧЕНЬ
СЕКРЕТАР ХНАДУ

Д. А. Горобов

